

AHİR ZAMAN ŞEYHLERİ

Durmaz keramet satar, Başına sarık sarar,
Âhir zaman şeyhleri. Kendine mürid arar,
Her gün battıkça batar, İlmî yok neye yarar,
Âhir zaman şeyhleri. Ahir zaman şeyhleri.

Farzı geriye atar, Dünyaya kucak açar,
Nafîle oruç tutar, Zoru görünce kaçar,
Dini paraya satar, Her yere küfür saçar,
Âhir zaman şeyhleri. Âhir zaman şeyhleri.

Beline kuşak bağlar, Şeyhlik ulu bir iştir,
Sözleri yürek dağlar, Hakka doğru gidiştir,
Para toplarken ağlar, Yaklaşılmaz ateştir,
Âhir zaman şeyhleri. Âhir zaman şeyhleri.

Ağlaması göz boyar, Salih şeyhler nerededir
Her gün ayağı kayar, Kötüler her yerededir,
Kendini adam sayar, Hak yoluna perdedir,
Ahir zaman şeyhleri. Âhir zaman şeyhleri

Ahmed Yesevi

Yesevilik (1.Bölüm)

Yayınlanma Tarihi: 16.02.2025

Hoca Ahmed Yesevî (1093-1166) Kazakistanın Sayram ilçesinde dünyaya gelmiştir. Babası İbrahim Şeyh ve Arslan Baba'dan tasavvuf eğitimi almış ve hocasının ölümünden sonra Yusuf Hemedani'nin yanında eğitimini tamamlamıştır. "Horasan Okulu" olarak da adlandırılan tasavvuf akımının en önemli temsilcisi olan Hoca Ahmed

Yesevî'den adını alan Yesevîlik yolu, Türklere İslâm'ı ve dervişliğin yollarını öğretmeyi amaçlamıştır.

Ahmed Yesevi'nin müridleri ve takipçileri ölümünden önce ve ölümünün sonrasında, 12. yüzyıl ortalarından itibaren diğer bölgeler gibi Anadolu'ya da gelerek görüşlerini yaymaya devam ettiler. Yesevi'nin Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük emekleri geçmiştir. Yesevi, yetiştirdiği birçok alimi dağıntık Türkmen aşiretlerine yollayıp, devlet ve millet olma kavramlarını onlara öğretmeye çalışmıştır.

Yesevîlik, Türkistan'da yayıldıktan sonra, Türkistan'ın kuzeybatı bozkırlarından Kıpçak lehçesinin hakim olduğu İdil-Ural bölgesine, Horasan, Azerbaycan ve Anadolu'ya kadar ulaşmıştır. Nakşibendi tarikatının daha yaygın hale geldiği 16. yüzyıla kadar Türkistan ve Horasan'ın hemen her yerinde hatta Keşmir'de, Kâbil'de, İstanbul'da, Temeşvar'da ve Hicaz'da da Yesevî dervişlerine rastlanmaktadır.

Yesevilik yolu birçok özellikleriyle Türklere has bir tarikat olarak değerlendirilebilir. Yesevilik 12. yüzyıldan 14. yüzyıl sonlarında Nakşibendilik'in Buhara'da ortaya çıkıp yayılmasına kadar, Türk yurtlarındaki en etkin tarikat olarak hüküm sürmüştür. Genel çizgileriyle Yesevilik ile Nakşibendilik arasında büyük bir fark yoktur. Bununla beraber Nakşibendiye'nin bütün Orta Asya ve daha sonra Afganistan, Hindistan, Kazan, Orta Doğu ve nihayet Anadolu'da çok geniş bir coğrafyada yayılıp benimsenmesi Yesevi dervişlerinin daha önceden buralarda yaptıkları faaliyetlerin sonucu olarak kolaylaşmıştır.

Ayrıca Nakşibendilik'in Türkistan'da egemen olduğu asırlarda Yesevi müritlerinin Türk dünyasının her tarafında faaliyetlerine devam ettikleri görülmektedir. Ahmet Yesevi'nin esaslarını belirlediği Yeseviyye tarikatı, Nakşibendiyye tarikatından başka, daha sonra Türkistan ve Anadolu'da gelişecek olan Kübreviyye, Mevleviyye,

Bektaşıyye tarikatları ile Hint yarımadasında yaygın olan Çiştiiyye gibi diğer büyük tasavvuf ekollerini de derinden etkilemiştir.

Yesevilik yolunun takipçilerinin mensup olduğu tarikat, literatürde Yeseviyye olarak bilinmekle beraber, Ahmet Yesevi'nin "Hazret Sultan" lakabından mülhem olarak Sultaniyye ve cehri zikir yapmaları sebebiyle Cehriyye olarak da adlandırılmıştır. Yeseviyye mürşitlerinin çoğunlukla Türk olması sebebiyle bazı müellifler tarafından "Silsile-i Meşâyih-i Türk" olarak da adlandırıldığı görülmektedir.

Yeseviyye silsilesinden olan ve sadece Türkçe sohbet ettiği için "Türkçü Ata" olarak anılan bir Yesevi şeyhinin kabri bugünkü Özbekistan'ın başkenti Taşkend'in Çağatay kapısı semtinde önemli ziyaretgâh yeridir. Bu husus Yesevilik yolunun Türk karakteriyle ilgili önemli bir belgesidir. Ayrıca son yüzyılın mürşitlerinden olan Abdullah Dağistanî (1891-1973)'nin de, 1936'da yerleştiği Şam'daki Cebel-i Kasiyyun dağındaki dergâhında 1973 yılında vefat edene kadar, Arap olsun, Türk olsun, tüm ziyaretçilerine Türkçe sohbet verdiği bilinir.

Tarihçe

Buhara'dan ayrılarak bir mürşit olarak doğduğu topraklara dönen Ahmet Yesevi derin bir kavrayış ile atayurdu Türkistan'daki insanların manevi ihtiyaçlarını anlamaya çalışmış, bozkırın ruhani açlığının giderilmesi için gerekli olan ruhi donanımı oluşturmaya yönelmiştir. Şeriat hükümlerine sıkı sıkıya bağlı, uzak görüşlü, sağlam muhakemeli kâmil bir Türk mutasavvıfı olan Ahmet Yesevi zâhir ve bâtın ilimlerinde zamanının bütün ricalinden ilerideydi. Muhib ve müritlerinin irşad çalışmalarından kalan bütün vaktini ibadet ve taat ile geçirdiği bilinmektedir. Yesevi'nin etrafında sayısız mürit toplanabilmesinde din ilimlerindeki derin bilgisi kadar şeriat sınırlarını korumadaki hassasiyetinin de etkisi vardır. Bu sınırlar çerçevesinde belirlediği

tarikâtının esaslarında basitlik ve kesinlik hakimdir. Tasavvufu bilinemez, anlaşılamaz ve gizemli bir şey olmaktan çıkarıp, her insanın anlayabileceği ve gereklerini yerine getirebileceği popüler bir akıma dönüştürmesi ve halkın tamamen anladığı bir dil ile hitap etmesi Yeseviyye tarikâtının bir üstünlüğüdür.

Yeseviyye tarikâtının tarihi kaynaklardan çıkartılan esasları incelendiğinde Hazreti Sultan Yesevi'nin bıraktığı tasavvufî mirasın niteliği ortaya çıkar. Yeseviyye, bütün müminlere farz olan ibadetlerden başka nafil olarak nitelendirilen namaz, oruç, zikir, halvet ve diğer bütün ibadetleri müridlerine öngörmüştür. Ayrıca riyâzetler ile nefsin terbiyesini ve mutmain olma yollarını göstermiştir.

Ahmet Yesevi'nin ilk Halefi Mansur Atanın torunu olan Sultan Ahmet Hazinî adlı Yesevi dervişi 1593 yılında Osmanlı Sultanı 3. Murat (1574-1595)'a “Cevahiru'l-Ebrar Min Emvâc-ı Bihar” adlı bir eser sunmuştur. Bu eserde Yesevi'nin Türkistan coğrafyasındaki etkileri ve Yesevi'nin esasları hakkında önemli bilgiler yer almaktadır. Bu kitap Farsça bölümdeki manzum silsilede Resulullah'tan eserin müellifi Hazinî'ye kadar uzanan Yeseviyye ve Nakşibendiyye silsilelerine işaret edilmektedir. Bu kitap 312 beyitlik Mesnevi tarzı Farsça yazılmıştır. Bu eserde Yusuf Hemedanî'nin halifeleri olarak Ahmet Yesevi ve Abdülhalik Gücdüvanî zikredilir. Hazinî'ye göre Yesi, Maveraünnehir ve Yemen'de kadın-erkek herkes Ahmet Yesevi'nin manevi tasarrufu altındadır.

Kitapta şöyle hitap edilmektedir: “Dünya kutuplarının kutbu, Türklerin (mânâ) sultanı Yesili Ulu Şeyh Hoca Ahmed ki, onun kapısında nice bin evliya fakr makamını elde etti ve yokluk yolunu tamamladı. Hakk erleri onun dergahında hizmet kemerini kuşandı. Kutupların Kutbu onun ayağına baş koydu. Hak yolunda yola girmişlerin başı, ayağının toprağı meliklerin tacının incisi, o hazretin naibleri de ulu kişilerdir. Evliyâ arasında her biri zamanın kutbudur.”

Bu kitapta Hazinî Ahmet Yesevi'nin manevi derecesine işaret ederek Arslan babadan Resulallah'ın emaneti olan hurma ve hırkayı devralmasını ve onun kemalini şöyle ifade etmektedir: “Hazreti Sultan seccadeye geçti ve derdlilerin derdi O'nunla iyilendi. O (Resulallah'ın) hırka ve hurmasını buldu; fakr güneşi onunla parladı, postun altında gizli bir hakandı, gizliden halkı Hakk yoluna çağırdı.”

Hazinî'nin eseri sayesinde, Hazreti Sultan Yesevi'nin ölümünden 4 asır sonra kaleme alınan satırların ışığı altında, bugün vefatı üzerinden 800 yıl geçmiş olan Ahmet Yesevi'nin tarihi bir kişilik olarak Türkistan coğrafyası üzerindeki etkilerini konuşmak ve tartışmak imkanı ortaya çıkmıştır. Divan-ı Hikmet'in ortada olmasına rağmen, hikmetlerin Yesevi'ye ait olup olmadığı, kimler tarafından ne zaman kaleme alındığı gibi kafa karıştırıcı tartışmaların ortaya çıktığı bugünlerde Hazret Sultan'ın tarihi misyonunun gölgelenmesi tehlikesi Hazinî'nin söz konusu kitabıyla ortadan kalkmıştır.

TDV İslam Ansiklopedisinde Yesevi dervişlerinin silsilesi hakkında şunlar yazılıdır:

“Ahmed Yesevî'nin en meşhur halifeleri Mansûr Ata, Said Ata, Sûfî Muhammed Dânişmend ve Hakîm Ata'dır. Bunlardan Mansûr Ata, Arslan Bâb'ın oğludur. Mansûr Ata'nın oğlu Abdülmelik Ata, torunu Tâc Hoca ve torununun oğlu Zengî Ata da Yesevî şeyhidir. Yesevî'nin ikinci halifesi Said Ata hakkında yeterli bilgi yoktur. Üçüncü halifesi Sûfî Muhammed Dânişmend, Otrar şehri civarında irşad faaliyetinde bulunmuş, şeyhi Ahmed Yesevî'nin ve diğer bazı sûfîlerin tasavvufî görüşlerini “Mir'âtü'l-kulûb” adlı Türkçe eserinde toplamıştır.

Ahmed Yesevî'nin dördüncü ve en meşhur halifesi Hakîm Ata'dır (ö. 582/1186). Asıl adı Süleyman Bakrganî olup tasavvuf eğitimini tamamladıktan sonra Yesi'den ayrılarak Hârizm bölgesine gitmiş ve

orada halkı irşadla meşgul olmuştur. Ahmed Yesevî gibi hikmet tarzında Türkçe şiirler söyleyen Hakîm Ata'nın bazı şiirleri Bakırgan Kitabı adlı bir mecmua içinde günümüze ulaşmıştır.

Hakîm Ata'nın en önemli halifesi Zengî Ata'dır (ö. 656/ 1258). Taşkent'te yaşayan Zengî Ata'nın çobanlık yaparak geçimini sağladığı ve şeyhi Hakîm Ata'nın vefatından sonra dul kalan hanımı Anber Ana ile evlendiği nakledilir.

XIX. yüzyılın başlarına kadar izi sürülebilen ve zayıflamış ya da Nakşibendîliğin içinde erimeye başlamış olsa da silsilesi takip edilebilen Yesevîlik bu tarihten sonra yazılı kaynaklarda izlenemez olmuş ve XIX. yüzyılın sonlarında Ruslar'ın Orta Asya'da hâkimiyet kurmasının ardından gözden kaybolmuştur.

XV. yüzyılın sonlarında kaleme alındığı tahmin edilen Vilâyetnâme'de Hacı Bektâş-ı Velî doğrudan veya dolaylı biçimde Ahmed Yesevî'nin halifesi diye gösterilmişse de bu eserden daha önce XIV. yüzyılda yazılan Eflâkî'nin "Menâkıbü'l-ârifin" de ve XV. yüzyılda kaleme alınan Âşıkpaşazâde'nin Târih'inde Hacı Bektâş-ı Velî'nin Vefâiyye tarikatı şeyhi Baba İlyâs-ı Horasânî'nin halifesi olduğu açıkça belirtilmiştir."

XVI. yüzyıldan itibaren bazı Yeseviyye mensuplarının Nakşibendîliğe de intisap etmeye başladıkları görülmektedir. Yesevî şeyhi Hazînî, Nakşibendiyye'nin Kâsâniyye kolundan Hâce Sa'd Cûybârî'nin halifesi Molla Emîn'den Nakşibendî icâzeti almıştır. XVII. yüzyılın başlarında yaşayan Yesevî şeyhi Tokum Şeyh Hîvekı, 400 müridiyle birlikte bir Nakşibendî şeyhine intisap etmiştir. Orta Asya'dan Hindistan'a göç eden Cemâleddin Hâce Dîvâne Seyyid Atâî de (ö. 1016/1607) Yesevîlik'le birlikte Nakşibendiyye, Kübreviyye ve Aşkîyye tarikatlarına mensuptu. Rıdvân lakaplı oğlu Muhammed Kasım babasının menkibelerini "Menâkıbü'l-ahyâr" adlı Farsça eserinde bir araya getirmiştir.

Devlet yöneticileriyle münasebetler konusunda Yesevîler, Mâverâünnehir'de her zaman Nakşibendîler'in gerisinde kalmıştır. Şeybânîler'in ilk döneminde bu durum Yesevîler lehine değişecek gibi olmuşsa da Şeybânî Han'ın önceleri intisap ettiği Yesevî Şeyhi Cemâleddin Kâşgarî Buhârî'yi Buhara'dan Herat'a sürgün etmesi durumu yine Nakşibendîler'in lehine çevirmiştir.

Yesevilik Yolunun Esasları

Yesevilik yolunda akla aykırı hiçbir uygulamanın yeri yoktur. Yesevi hikmetlerinin analizi ile ortaya çıkan ilme ve akla uygunluk bu konuda yeterli delildir. Akla aykırı yöntemlerle, insanları meczup yapmakla biten bir dervişlik Yesevi yolunda yoktur. Tasavvufu akla aykırı zırvalar olarak eleştiren insanların eline bu yolda hiçbir şekilde bir delil verilmez. Bu nedenle Hakk Teâlâ'nın genelde bütün kullarına ikramı olan akıl ile çelişecek bir tasavvuf yolu Yesevilikte söz konusu değildir.

Tasavvufa yöneltilen en önemli eleştirilerinden biri şirk olmasıdır. Dervişlerin yanlışlıklarına bakarak böyle bir hükme varmak tutarlı değildir. Ancak ileri sürülen iddiaların tasavvuf ehli geçinenlerin benimsedikleri yanlış anlayış ve uygulamalardan kaynaklandığını da kabul etmemiz gerekmektedir. Yesevilik yolunda bu sakıncaları giderecek uygulamalar söz konusudur. Yesevilik, tanrı-kul ilişkisini vahdet anlayışıyla doğrudan Hakk Teâlâ ile muhatap olma düzeyinde ele almaktadır.

Yesevi'ye tarikatında Dört Kapı tasavvufun şariat, tarikat, marifet ve hakikat merhalelerine işaret eder. Bu kapılar birbirini izleyecek şekilde uygulanmaktadır. Bu yol biat ile girilen ve beka billah ile sonlanacak uzun bir süreci ifade eder. Derviş bu süreçte uzun bir yolda olmanın bilincine sahiptir. Ahmet Yesevi'nin yazdığı Fakrname adlı kitapta Yesevilik yolu 4 kapı ve her kapıdan geçmekle ulaşılan 10 makam olmak

üzere toplam 40 makamdan oluşur. Bu 4 kapı ve makamlar Hoca Ahmet Yesevi'nin Fakrname risalesinde şöyle tarif edilmektedir:

- Birinci Kapı şeriattır ki içerdiği 10 makam şunlardır: Hakk Teâlâ'nın varlığına, birliğine, zatına ve sıfatlarına iman; namaz kılmak; oruç tutmak; zekat vermek; hac yapmak; Hazreti Resulullah'ın sünnetlerini eksiksiz uygulamak; emr-i bil maruf ve neyh-i anil münker'i eksiksiz yerine getirmek; yumuşak söz söylemek; ilim öğrenmek.

Birinci Kapı olan şeriat kapısı, bütün Müslümanlara farz olan İslam esasları yanında insanları incitmemek gibi ahlâki özellikler de içerir. Birinci kapıdan geçerken edinilmesi gereken ilim makamı Ahmet Yesevi'nin hikmetlerinde ilme verdiği önemle birlikte düşünüldüğünde günümüz Müslümanlar için son derece önemlidir.

Ahmet Yesevi'nin Hikmetlerinde şeriat konusunda dile getirilen bazı şiirler şunlardır:

Kul Hoca Ahmed, kırka girdin nefsini kır,
Burada ağlayıp ahirette ol tertemiz,
İman postu şeriattır, aslı tarikattır,
Tarikata giren Haktan pay aldı dostlar.

Her kim eylesin tarikatın davasını,
İlk adımı şeriata koymak gerek,
Şeriatın işlerini tamam eyleyip,
Ondan sonra bu davayı kılmak gerek.

Şeriatsız söz etmezler tarikatta,

Tarikatsız söz etmezler hakikatta,
İş bu yolların yeri bilinir şeriatta,
Hepsini şeriattan sormak gerek.

Ondan sonra bir er gerek iradeli,
Olmuş olsa o bir erden icâzetli,
Şeriatte doğru uygun kerâmetli,
Öyle erin eteğinden yapışmak gerek.

Şeriatın şartlarını bilen âşık,
Tarikatın makamını bilir dostlar,
Tarikat işlerini tamam eyleyip,
Hakikatin deryasına batar dostlar.

Ahmed Yesevi tasavvuf yolunda şeriata uymamanın tehlikesine şöyle dikkat çekmektedir:

Tarikata şeriatsız girenlerin,
Şeytan gelip imanını alır imiş,
İş bu yolu pirsiz iddia eyleyenleri,
Şaşkın olup ara yolda kalır imiş.

Geçti ömrüm şeriata yetemedim,
Şeriatsız tarikata geçemedim,

Hakikatsiz marifete batamadım,
Sarp yoldur pirsiz nasıl geçer dostlar.

- İkinci Kapı tarikattır ki içerdiği 10 makam şunlardır: Pir huzurunda tevbe eylemek; biat alarak tarikata girmek; günlük evrâdını vaktinde ve eksiksiz yerine getirmek; havf ve reca (korku ve ümit) arasında yaşar olmak; pirin hizmetinde olmak; pirin uyarı ve nasihatlerine kulak vermek; pirin huzurunda izniyle konuşmak, izin almadan konuşmamak; masivadan tecrit olmak; tefrid olmak (Allah'ın huzurunda olma şuuruna varmak).

İkinci kapıdan geçerek tarikata dahil olan sufi havf ve recâ arasında bir ruh haline girmeli, tarikat adabının gereği olarak mürşidi ile ilişkisinde dikkatli olmalıdır. Bu kapıdan çıkarken sufinin vahdet sırlarına anlamaya başlamış olması gerekir.

Bu konuda Hoca Yesevi Divan-ı Hikmeti'nde, tarikat ehlinin manevi kemâl yolunda uyması gereken kurallar ayrıntılı olarak dile getirilmiştir. Hikmetlerinde tarikatta mürşidsiz yol almanı mümkün olmadığı vurgulanır.

Tarikatın yollarının ötesi çok,
Temiz aşkını ele almadan yürüyüp olmaz,
Cemalini görse olmaz, gece gündüz uyuyup,
Hiç uyumadan cemalini gördüm işte.

Tarikatın yolu çetin çok şaşırdım,
Başım kurudu Pir-i Kâmil'e kaçtım,
Bir eteğin tutup bânın gözünü açtım,

Rezil olup yollar gezip yürüdüm işte.

Tarikatın yolları çok yücedir,
Nasip kılan kuluna oldu yakın,
Zerresine dayanamaz yedi cehennem,
Ey dostlar, aziz candan doydum işte.

Ahmed Yesevi'ye göre müridin icâzetsiz yani kâmil olmayan bir mürşid ile tasavvuf yolunda ilerlemesi çok zordur.

İradesiz, icâzetsiz mürşid olmaz,
Tarikatın yollarını asla bilmez,
Müptedir iradeye lââyık değil,
Böylelerinden bucak bucak kaçmak gerek.

Tasavvuf yolunda bazı tehlikelerin mevcut olduğu Divan-ı Hikmet'te bahsedilmektedir.

Bu günahkarlar arzu kılar şeriat diye,
Söyler halka bid'at işi tarikat diye,
Fahr ederler olmuşum ben hakikat diye,
Bu yalancılar yalan dava kılarlar.

Ahmet Yesevi'ye göre yapılacak zikirler tarikatın ve tasavvufun tadını gösterir.

Tarikatın lezzetinden tadan kişi,

Dünyasını din yolunda satan kişi,
Gece gündüz gözde yaşı akan kişi,
Bu dünyanın değerini ne zaman bilir.

Alim odur şeriatta sefer eylese,
Tarikatın pazarına yerini koysa,
Muhabbetin deryasından inci alsın,
Öyle âlim, gerçek âlim olur dostlarım ey.

• Üçüncü Kapı marifettir ki içerdiği 10 makam şunlardır: Dervişliğe razı olmak; şeriat ve tarikatın değerini bilmek; dünyayı terk eylemek, ahireti tercih etmek; halkın ezasına tahammül eylemek; helâl ve temiz lokma talebinde olmak; Hakk'ın marifetinin talibi olmak; varlığın mahiyetinden haberdar olmak; fenafillahı hedef almak; ilahi sırlara vakıf olmak.

Üçüncü kapıdan girmekle sufinin ruhani yolculuğu artık daha da net bir hal kazanır. Burada halkın kınamasına maruz kalınması kaçınılmazdır. Bu nedenle bu durumda melamet halini hazmetmek önemlidir. Kalbi hassasiyetin korunması için lokmaların helal oluşuna dikkat etmek gerekir. Buradaki yolculuğunda istikrara kavuşan derviş artık olmaya başlar.

Şeriatsız tarikata geçmek olmaz,
Hakikatsiz marifete yetmek olmaz,
Pirsiz asla şevk şarabını tatmak olmaz,
Tatsa olmaz, pîr hizmetini kılmadıkça.

● Dördüncü Kapı hakikattir ki, buradaki 10 makam şunlardır: Hakk Teâlâ yolunda olmak; helâl-haram, iyi ve kötüyü bilmek; haram lokmaya el değdirmemek; kimseye eziyet vermemek; fakrın münkiri olmak; varlığını Hakk yolunda sebil eylemek; tarikattaki seyrinde sadık ve azimli olmak; mürşidinden başkasıyla sırrını paylaşmamak; şeriat, tarikat, marifet ve hakikat makamlarının farkını bilerek amel yapmak ve nihayet Hakk'a vuslat ile seyr-i fillahta karar kılmak.

Hakikat kapısında girmekle nihai makamlara vasıl olan sufinin nefsi artık terbiye edilmiştir. Bu makamların geçilmesi ile tasavvufî kemâle eren derviş diğer insanlar için bir rahmet vesilesidir. Miratü'l-Kulûb risalesinde Sufi Muhammed Danışment şöyle müjdelemektedir: Hazreti Resulallah şöyle haber vermiştir: "Salihler olmasaydı, zalimler helak olurdu." İşte ey derviş! bil ki peygamberler, evliya, ölü ve diri, gaib ve hazır tüm seçkin kullar halka dua ile meşguldürler. Hoca Yesevi Divan-ı Hikmet'inde bu konuda şunları söylemektedir:

Hakikatin anlamına yeten kişi,
Şaşkın tutuşup yanar içi dışı,
Kanlara akar gözlerinden akan yaşı,
Gözyaşımı armağan eyleyip vardım işte.

Hakikatli aşıkların rengi soluk,
Aynaya göz atsa ondan parlak,
Özü şaşkın, gönlü viran gözü yaşlı,
Kudretine hayran olup kaldı işte.

Hakikatli aşıkların nefsi ölü,
Üçyüz altmış dört,yüzkırkdört bütün beden, sözü tatlı,
Huyu ve şuuru yüz bin türlü,
Bu dünyayı değersiz paraya satar dostlar.

Aşık kullar Hakk yadından uzak değil,
Hakikatli bu dünyaya meyletmez,
Gerçek aşıklar dünya derdini asla olmaz.
Ben dahi bu dünyayı koyasım gelir.

Ahmet Yesevi'ye göre hakikat Kur'an'ın sözüdür ve kendi hikmetlerinde de hakikati dile getirdiğini şöyle ifade etmektedir:

Şeriattan tarikattan beyan oldu,
Hakikatten Kur'an sözü kelam oldu,
Bu cihana Muhammed'in nuru doldu,
O nur ile iki cihan aydınlanır olmalı.

Hakikatin deryasından gevher aldım,
Pir-i kâmil mükemmile hizmet kıldım,
Yoldan çıkan talibleri yola saldım,
Taliblere serdar olup yürüdüm işte.

Ahmed Yesevi'nin halifelerinden Sufi Muhammed Danişmend'in kaleme aldığı ve Ahmed Yesevi'nin tasavvufi görüşlerini içeren "Miratül Kulûb" risalesinde hakikat hakkında Hz. Sultan Yesevi şöyle söylemektedir: "Hakikat gönülle amel etmektir. Hz. Resulullah "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol" (Hud, 11/112) ayetinden korkup "Hanif olarak (doğru yola yönelerek) İbrahim'in dinine uy" (Nahl, 16/123) ayeti ile amel etti. Hakk'ta miracı buldu, 70 bin makamdan geçti"

"Miratül Kulûb" risalesinde Hoca Ahmet Yesevi şunları söylemektedir: "Mukarreb olup Hakk'a yakınlık makamında duran kişi, Hakk Teâlâ'nın Cemali ile müşerref olur." Bu nedenle tasavvuf yolunda yürümek isteyenler de "Miratü'l-Kulûb" risalesinde şöyle uyarılmaktadır: "Ey Derviş! Şeyhlik davasında bulunan kimsenin, bir Mürşid-i Kâmil'in hizmetinde bulunmuş, icazet almış olması gerekir. Şeriata aykırı iş yapan kişi dinden çıkar, tarikata aykırı iş yapan da merdûd olur, reddedilir."

Yesevilik Yolunun Temel Kavramları

Yesevilik yolunda ilme çok değer verilmiş ve cehalet yerilmiştir. Bu nedenle Ahmet Yesevi'ye göre cahil bir kişinin sufi olabilmesi bir yana gerçek bir Müslüman olması bile mümkün değildir. Yesevilik'te Tasavvuf yoluna girmek isteyenlerin bilmeleri gereken bazı temel bilgiler aşağıda verilmektedir. Bu bilgiler kısmen Dr. Hayati Bice'nin "Yesevilik Yolunda Adım Adım" adlı kitabından alınmıştır.

Mürşid

Tasavvufta Mürşid, Veli, Pir, Türkçede ise "eren" ve "ermiş" kelimeleri ile eş anlamlıdır. Tekke'deki mürşid medresedeki müderrise benzer.

Fakat fonksiyon itibariyle farklıdırlar. Müderris ders vererek bilgileri aktarırken, mürşid ise kendisine intisab eden dervişlere manevi olgunluğu kazandırmak için rehberlik eder. Onların zihinlerine şeriatın sınırlarını çizmeye ve kalplerine Allah muhabbetini yerleştirmeye çalışırlar. Buna göre müderrisin yaptığı iş teorik ve sözel, mürşidin yaptığı iş ise uygulamalı ve nesneldir. Yesevilik'te mürşidliğin erkanı altıdır: 1) Din ve yakın ilmi, 2) Hilm-i mübin-i metin, 3) Sabr-ı Cemil, 4) Rıza-yı celil, 5) İhlası Halil, 6) Kurb-i cezil.

Ahmet Yesevi şöyle buyuruyor:

Pir-i kâmil her talibe vermez irşad,
Talib olsa gece uykusunu kılsa berbat,
Çok yarışta geçip gelmez her yahşi at,
Riyazeti katı çeken geçer dostlar.

Kim bilmeden bu yolları şeyhim dese,
Kerametten veliliği haber verse,
Batıldır eğer Ruhu-l Emin bile ise,
Özünü öyle batılardan korumak gerek.

İlimsiz şeyhlik davasını kılmak olmaz,
Asa olmadan karanlıkta yürümek olmaz,
Görmez olsa, çukur yeri görmek olmaz,
Kuyu içre düşen emin kalmaz, dostlar.

Ahmet Yesevi zamanındaki sahte mürşid ve riyakar din adamlarına yönelik eleştirileri kadar “ahir zaman şeyhleri” olarak tanımladığı kişilere de sözleri vardır. Bu eleştiriler bazen o kişinin imanını dahi tehlikeye düşürebilir. Yesevi'ye göre sufi kisvesi altında halkı kandırmak, halkın mallarını ele geçirmeye çalışmak çabasında olan bir mürşid lanetlenmesi gereken bir suçludur.

Nafile oruç tutar, halklara şeyhlik satar,
İlmi yok âmâdan beter ahir zaman şeyhleri,
Beline kuşak bağlar, özünü adam sanır,
Arasat'da bırakılır ahir zaman şeyhleri.

Hâce İshak Ata'nın “Hadikâtü'l-Arif'in” eserinde Ahmet Yesevi'nin şöyle dediği aktarılır: “Şeyh Hızır gibi mürit de Musa gibi olmalıdır. Şeyh ne emretse mürit o emri yerine getirme konusunda sabretmelidir.”

Mürid

Tarikata girmeye karar veren ya da bir şeyhe bağlanan kişiyi ifade eder. Hakiki müridin muradı Allah'tır. Bu yol için müridin bir mürşide ihtiyacı vardır. Mürşidine teslim olan kimse mürid adını aldıktan sonra tasavvuf yolunda mesafe kat edebilir.

İradesiz bu yola girmediler,
İnabesiz yola adım koymadılar,
İcâzetsiz yarım nefes almadılar,
Mürid olan bu sıfatlı olmak gerek.

Halet vakti erenler deryalara yüzlense,
Tabanları ıslanmadan deryaları geçerler,
Mürid olsan mürşide muhkem ol, ey talib,
Müridlerini mürşidler her konu ile sınırlar.

Mürşidine hürmet etmeyen mürid şöyle kınanmaktadır:

Müslüman Müslümanı eyledi katil,
Haksızı tutup haklı işleri kıldı bâtil,
Mürid birine kılmadı yüz ve hatır,
Nasıl kötü zamanlar oldu dostlar.

Velayet

Velayet Allah dostu olarak kabul edilen Velinin sıfatıdır. Sözlükte yardım eden, yardım edilen, korunan, karşılığı verilen Veli Allah ile meşguldür. Kur'an'da "Allah'ın dostları için ne korku vardır ne de onlar mahsun olurlar" (Yunus, 10/62). Tasavvuf kaynaklarında evliya çeşitli unvanlar ile nitelenmiştir. Veliler için ehlullah, Allah ehli, marifet ehli, hakikat ehli, muhabbet ehli, vuslat, arif gibi unvanlar kullanılmıştır.

Divan-ı Hikmet'te şunlar söylenmektedir:

Adı güzel Medine-i Münevvere,
Âlem içinde bütün velayetten üstün,
Seçip onu menzil kıldığı Rasûl bize,
Ta ölmedikçe, ben hem orada olsam derim.

Hoca Ahmet Yesevi mürşitler konusunda olduğu gibi velayet konusunda da yanlış anlamalara karşı halkı uyarmaktadır:

Kim bilmeden bu yolları şeyhim dese,

Kerametten velayete haber verse,

Bâtıldır eğer Ruhu-l Emin bile ise,

Özünü öyle bâtıllardan korumak gerek.

Bu fikirlerle Ahmet Yesevi'nin mirası 20. yüzyıl boyu süren ateist dönemdeki ağır baskı yıllarında bile insanların manevi hayatını sürdürebilmelerine temin etmiştir. Çünkü bu fikirler İslam tasavvufunun evrenselliğinin bir sonucudur.

Melamet

Tasavvufta sufinin kendi nefsini kınaması ve başkalarının kendisini kınamasına sabretmesi anlamında kullanılır. Allah kendisine muhabbetten söz edenlere insanların kınamasını vaat etmiştir. Melametın makamların en üstünüdür ve melamet ehli velayetin en üst düzeyine ermiştir.

Aşk ile melamet arasındaki ilgi Divan-ı Hikmet de şöyle ifade edilmektedir:

Aşk kapısını Mevlam açınca bana değdi,

Toprak eyleyip hazır ol deyip boynumu eđdi,

Yağmur gibi melametın oku değdi,

Ok saplanıp yürek, bağrımı değtim ben işte.

Her kim giyse melametın hırkasını,
Bâtını düzeltip viran eylese suretini,
Hiç çekmese mahlukatın mihnetini,
Böyle aşık gitse orada sultan olur.

Enbiyalar ölmeden önce diri öldü,
Bu dünyada cefa çekip nur'a battı,
Kafirlerden çok melâmet, cefa çekti,
Didâr için ölmeden önce ölmeyim mi?

Tasavvufta ve özellikle rüya tabirlerinde görülen köpek suretinin nefsin dünya hırsı özelliğine işaret ettiğini biliyoruz.

Kızıl yüzümü riyâzette sarartmadım,
Seherlerde garip canımı inletmedim,
Her gün tepip it nefsimi incitmedim,
Allah desem kâfir nefsim ölür mü ki?

Zalim nefsim hiç bırakmadan ateşe koydu,
Vücudum kendi kendine tutuşup yandı,
Müşriklerin imanını şeytan aldı,
Ezubillah-Bismillah deyip yürüdüm ben işte.

Sohbet

Sohbet sözlükte birliktelik beraber bulunmak, dost olmak anlamındadır. Peygamber ya da mürşit ile birlikte sohbet etmek anlamında kullanılmıştır. Sohbet günümüzde mürşidin söyleyeceklerini dinlemek için bir araya gelen müritlerin düzenlediği tasavvufi toplantı anlamında kullanılmaktadır.

Tasavvufta sohbet bir eğitim yöntemidir. İlk zahid ve sufiler kendilerini ziyarete gelen insanlarla sohbet edip öğütler vermişlerdir. Sohbetin maksadı ilahi sohbe vasıl olana kadar, “Allah ile sohbet edenler (evliyaullah) ile sohbet ediniz ki bunların sohbetindeki bereket ve feyiz sizi ilahi sohbet mertebesine vasıl eylesin” şeklinde tanımlanmıştır.

Ahmet Yesevi sohbet konusunda şu hikmetleri söylemiştir:

Hızır Atanın sohbetinde dâima olan,
Gavslar gavısı, kırkları hâzır gören,
Şarap içip çılgın olup feryad eyleyen,
Öyle aşık kanat çırpıp uçar olacak.

Ömrü boşa geçenler, zayi eyleyenler aşkı bilmez,
Candan geçen divaneyi göze almaz,
Hû sohbetini kuran yere kaçıp gelmez,
Can ve gönlü taştan beter katı olmalı.

Aşıklar, arifler ve iyiler ile sohbet Divan-ı Hikmet'te övülmüştür:

Muhabbetin derisine gömülüp bak,
Âşıkların sohbetine özünü kat,
Muhabbetin pazarına özünü sat,

Özünü satmadan Hakk rahmetin asla olmaz.

Kul Hoca Ahmet tekbir deyip sohbeta başla,
Hayûheves ben-benliği uzağa gönder,
Seherlerde dört övünüp dinmeden çalış,
O sebepten Hakk'tan korkup kabre girdim.

Kul Hoca Ahmed dilenci olsan Hakk'a ol,
Başın ile erenlere hizmet kıl,
İlgi bulursan halka kurup sohbet kıl,
Halka içinde âgâh olup durdum işte.

Yesevilik'in tasavvuf geleneğinde sohbetin özel bir yeri vardır. Sufilere sohbet meclislerine devam etmeleri tavsiye edilir. Cahiller ve kötüler ile sohbet ise kınanır.

Halk içinde rezil yürür, kendini bilmez,
Cahillerin sohbetinden kaçmayı bilmez,
O sebepten erenlerin kokusu gelmez,
Gözde yaşını dökerek yürür olur.

Bel bağlama kötü yola âşık isen,
Rüsva olasin buradan kaçıp, orada varsan,
Âsî kılmaz yığdığın malına bakıp görsen,

Kötülerin öz cinsi ile sohbeti var.

Zühd

Zühd kelimesinin anlamı bir şeye meyli terk etmek, rağbet etmemek ve yüz çevirmektir. Kulun Allah'tan başka her şeyi terk etmesi gerekir. Allah'tan başka her şeyi gönülden çıkarmak, değer vermemek, varlığa sevinmemek, yokluğa üzülmemek gerekir. Zühdün karşıtı rahmettir. Zühd, muhtaç olduğu bir şey verilse bile hoşlanmayan gönlünü meşgul edeceği düşüncesi ile mal biriktirmekten sakınan kişilerin halidir. Allah ile birlikteliği engelleyen her türlü masiva işlerinden uzak durmak ve bunlara kalbinde yer vermemektir.

Ahmet Yesevi'ye göre zühd amel ve takva ile birlikte tasavvuf yolcusunun halidir.

Zâhidlere zühd, amel ve takva gerek,

Riyâzetli âşıklara fetva gerek

O tarikat er olana dâvâ gerek,

Seherlerde kalkıp taat eyleyesim gelir.

Hangi âşık halka içre canın verse,

Candan geçip, şehadetin giysisini giyse,

Zühd dileyerek öz nefsinin gözünü oysa,

Erenlerin katarında merdân olur.

Hoca Ahmet Yesevi tasavvuf ehline eleştiriler yönelten bir hikmetinde, ahir zaman şeyhlerinin zühd ve takva sahibi olmadıkları için kınanırlar:

Ahir zaman şeyhi düzeltir dış görünüşünü,
Zühd ve takva kılmayıp bozar iç alemi,
Kerâmet der gaflet uykusunda gördüklerini,
Riya ile halka kendini satar dostlar.

Yesevilik'te Fakr

Fakr ihtiyaç duyulan şeyin yokluğu, insanın zorunlu ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olması ya da kendini her zaman Allah'a muhtaç görmesi anlamına gelir. Tasavvuf ıstılahında varlıktan kurtulup Allah'ta fani olmaktır.

Yesevi hikmetlerinde fakr halinde övmüş, mal ve dünya hırsını yermiştir. Bir hikmetinde fakrı Muhammedî ahlakın bir özelliği olarak gösterilmiştir.

Evrenin övüncü Mustafa öyle dedi merhaba,
Mir'âc gecesi deyip fakr yolunu almışlar.

Ahmet Yesevi, Peygamberimizin “fakirlik benim iftihar vesilemdir” sözünü şöyle anlatmaktadır:

Muhabbetin pazarında sevdâ kılsam,
El-fakru fahri melâmetini orada tartsam,
İki alem sevdasını gözden salsam,
Didâr için ölmeden önce ölmeyeyim mi?

Yesevi hikmetlerinde Peygamberimizin bir özelliği olarak anlatılan Fakr'ı mutlak yoksulluk anlamında değil, dünyaya değer vermeme

anlamında kullanılmıştır. Sufi sadece bu dünyayı değil ahireti bile hesaba katarak davranmamalıdır.

(Makalenin 2. Bölümünü okumak için [tıklayınız](#))

Yorum ve Eleřtirileriniz için: <mailto:oryanmh@gmail.com>

[Ana Sayfa](#)

[Makaleler](#)